

Laulāto mantiskās attiecības, laulību šķirot

Autors: Mudīte Luksa, LV portāls

Ar Civillikuma grozījumiem no 2013.gada 1.janvāra precizēti kritēriji, kad bijušajam laulātajam nav pienākuma dot līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai otram bijušajam laulātajam.

Civillikuma Ģimenes tiesību daļā (un attiecīgi arī Civilprocesa likumā) kopš šā gada ir ieviestas nozīmīgas izmaiņas ne tikai saistībā ar laulības noslēgšanu, bet arī tās šķiršanu.

Līdz šim laulība tika uzskatīta par izirušu, ja laulātie dzīvoja šķirti trīs gadus. Tagad tiesa laulību var šķirt

- ja laulātie šķirti dzīvojuši mazāk nekā trīs gadus,
- ja laulības iziršanas iemesls ir laulātā fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība pret laulāto, kas pieprasa laulības šķiršanu, vai pret viņa bērnu, vai abu kopīgo bērnu.

Vardarbības gadījumā tiesa samierināšanas nolūkā vairs nevar atlikt lietas izskatīšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem.

Ja laulātais baidās no vardarbīga laulātā vai kādas citas atriebības, tam ir tiesības pieprasīt, lai laulības šķiršanas lietas laikā viņu noklausās atsevišķā tiesas sēdē. Jaunā norma likumā ir iekļauta saistībā ar 2011.gada maijā Stambulā pieņemto Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Lai gan Latvija šo dokumentu vēl nav ratificējusi, vairākas konvencijas prasības jau ir ietvertas nacionālajos normatīvajos aktos.

Iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšana bijušajam laulātajam.

Svarīgi ir arī Civillikuma un Civilprocesa likuma grozījumi par iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanu bijušajam laulātajam. Pastāvot noteiktiem apstākļiem, bijušais laulātais līdz šim tiesas ceļā varēja pieprasīt otram bijušajam laulātajam gan iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanu, gan uzturu. No 1.janvāra no likuma ir izslēgta uztura prasīšana. Savukārt no bijušā laulātā prasīt līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai drīkst tikai likumā noteiktajos gadījumos. Proti, šķirot laulību vai pēc laulības šķiršanas iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai var prasīt līdzekļus no bijušā laulātā tikai samērā ar viņa mantas stāvokli. To darot, prasītājam tiesā vairs nav jāpierāda, ka otrs laulātais veicinājis laulības iziršanu.

Bijušajam laulātajam tiesā prasīt nodrošināt sev iepriekšējo labklājības līmeni bija iespējams jau iepriekš. Tipiskākais piemērs, kad šāda situācija iespējama, ir šāds: sieviete nav strādājusi algotu darbu, ieguldījusi savu laiku un pūliņus gan māsaimniecības uzturēšanā, gan, iespējams, arī veicinājusi vīra karjeru. Ja laulība tiek šķirta, likums sievietei paredz tiesības prasīt no bijušā vīra līdzšinējā labklājības līmeņa nodrošināšanu. Jaunajā likuma redakcijā uzsvērts, ka ģimenē, kurā ir bijusi nevienlīdzīga sistēma, piemēram, izteikti patriarhālās ģimenēs, materiālais nodrošinājums šķirtajai sievietei ir jāturpina arī pēc tam, kad laulība ir šķirta.

Piemēram, labi situēts vīrs apgalvojis sievietei – abu mīlestība ir līdz kapa malai, un viņš apņemas pilnībā viņu nodrošināt visu atlikušo mūžu. Vīrs ir aizliedzis sievietei iegūt izglītību, strādāt un veidot savu karjeru. Dzīvesbiedre uz to ir paļāvusies, bet laulība pēkšņi tiek šķirta, un sieviete atrodas kā pie sasistas siles.

Civillikuma **79. un 80.pants** aizsargā labticīgo laulāto, ja, piemēram, otrs laulātais laulības noslēgšanu izmantojis savu savtīgu nolūku īstenošanai. Laulība tiek atzīta par neesošu, ja tikai viens no bijušajiem laulātajiem, laulībā dodoties, ir zinājis, ka tā atzīstama par tādu. Tādā gadījumā laulātajam, kurš to nav zinājis, ir tiesības prasīt no viņa:

- atlīdzību par morālo kaitējumu;
- samērā ar viņa mantas stāvokli līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai.

Ir vairākas situācijas, kad laulību tiesa var atzīt par neesošu no tās noslēgšanas brīža. Piemēram, laulāšanu nav veikusi dzimtsarakstu nodaļas amatpersona vai garīdznieks; laulība ir noslēgta fiktīvi, t.i., bez nolūka izveidot ģimeni; laulība noslēgta starp nepilngadīgām personām; laulības noslēgšanas laikā viens no laulātajiem bijis tādā stāvoklī, ka nav varējis saprast savas darbības nozīmi; laulība noslēgta starp tuviem radiniekiem; laulības noslēgšanas laikā viens no laulātajiem jau atradies citā laulībā; viens no laulātajiem laulībā devies sodāmu draudu ietekmēts, piemēram, laulātajam piedraudēts ar fizisku izrēķināšanos laulības nenoslēgšanas gadījumā. Laulības neesamības prasību tiesā var celt kā ieinteresētās personas, tā arī prokurors.

Kad pienākuma uzturēt bijušo laulāto nav

Civillikuma **81.pantā** no 1.janvāra ir precizēti gadījumi, kad bijušajam laulātajam dot līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai bijušajam laulātajam pienākuma nav:

- *ja pēc laulības šķiršanas vai atzīšanas par neesošu pagājis tikpat ilgs laiks, cik attiecīgi ilgusi šķirtā laulība vai kopdzīve laulībā, kas atzīta par neesošu.* Praktiski tas nozīmē – jo ilgāka bijusi laulība, jo ilgāks ir pienākums nodrošināt iepriekšējo labklājības līmeni bijušajam laulātajam. Piemēram, laulība ilgusi trīs gadus, tad attiecīgi maksimālais termiņš, kura laikā bijušais laulātais var prasīt sev nodrošinājumu, ir trīs gadi.
- *ja bijušais laulātais ir devies jaunā laulībā.* Līdz ar jaunas laulības noslēgšanu bijušais laulātais var lūgt tiesu atbrīvot viņu no tiesas uzliktā pienākuma nodrošināt bijušajam laulātajam iepriekšējo labklājības līmeni;
- *ja bijušā laulātā ienākumi nodrošina tam uzturu.* Ja bijušais laulātais pats spēj sevi pietiekami nodrošināt, otrs bijušais laulātais, kam tiesa piespriedusi pienākumu nodrošināt bijušajam laulātajam iepriekšējo labklājības līmeni, var lūgt tiesu viņu no tā atbrīvot. Civilprocesa likuma **93.panta** pirmā daļa nosaka, ka katrai pusei jāpierāda fakti, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus. "Prasītājam būs jāpierāda, ka atbildētāja ienākumi nodrošina tam uzturu. Savukārt, ja atbildētājs tam nepiekrīt, jāpierāda savu iebildumu pamatotību, t.i., ka viņam joprojām jāsaņem no bijušā laulātā tiesas piesprieptie līdzekļi iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai.
- *ja bijušais laulātais, kaut arī viņam ir izglītība, prasmes, veselība, bet varbūt atreibības nolūkā (un tas ir pierādāms), izvairās sev iegūt līdzekļus uzturam.* Tātad nodarbojas ar sava veida kaitniecību bijušajam laulātajam.
- *ja bijušajam laulātajam, kam uzlikts pienākums uzturēt otru bijušo laulāto, vairs nav pietiekamu iztikas līdzekļu vai viņš kļuvis darbnespējīgs.* Ja ir objektīvs pamats, tiesa bijušo laulāto var atbrīvot no šā pienākuma, pirms pagājis šķirtās laulības vai par neesošu atzītās laulības kopējais ilgums. Ceļot tiesā prasību, prasītājam prasības pieteikumam jāpievieno pierādījumi, kas apliecina, ka viņš kļuvis darbnespējīgs vai tam nav pietiekamu iztikas līdzekļu. Šādi pierādījumi varētu būt dažādu veidu izziņas par mantisko stāvokli, piemēram, izziņa no darba devēja par vidējo izpeļņu, izziņa no pašvaldības sociālā dienesta par maznodrošinātās vai trūcīgās personas statusa piešķiršanu u.tml. Jāņem vērā, ka prasības izskatīšanas termiņš tiesā normatīvajos aktos nav noteikts.
- *ja bijušais laulātais ar savu rīcību ir kaitējis iespējamam prasītājam vai viņa radiniekiem – izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret otru bijušo laulāto vai viņa tuvākajiem radiniekiem (augšupējo vai lejupējo dzīvību, veselību, brīvību, mantu vai godu).*
- *Ja bijušais laulātais atstājis otru bijušo laulāto bezpalīdzības stāvoklī.* Piemēram, atteicies sniegt pirmo medicīnisko palīdzību vai nav izsaucis neatliekamo medicīnisko palīdzību, ja bijis iespējams viņam palīdzēt;
- *ja bijušais laulātais pret otru bijušo laulāto vai viņa vecākiem, vai bērniem ierosinājis apzināti nepatiesu apsūdzību par noziedzīgu nodarījumu.* Piemēram, lūdzis policiju uzsākt kriminālprocesu pret bijušo laulāto par neizdarītu noziegumu;
- *ja bijušais laulātais laulībā dzīvojis izšķērdīgi vai netikumīgi,* tad arī nevar pretendēt, lai bijušais laulātais nodrošina viņa iepriekšējo labklājības līmeni. Piemēram, bijušais laulātais, kas prasa līdzekļus, izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā, un tādējādi viņam ar tiesas spriedumu ir noteikti rīcībspējas ierobežojumi un nodibināta aizgādība;
- *ja bijušais laulātais, kuram ir uzlikts pienākums uzturēt otru bijušo laulāto, vai viņa nodrošinājuma prasītājs laulātais nomirst vai tiek pasludināts par mirušu.* Tagad likumā precīzi ir noteikts, ka šis pienākums beidzas, ja mirst persona, kurai ir uzlikts pienākums uzturēt otru bijušo laulāto. Tas pats attiecas uz bijušo laulāto, kuram atbalsts pienācies.

Tā kā atsevišķos gadījumos tiesa var konstatēt vēl kādu citu svarīgu iemeslu, kas tiesas ieskatā nav savienojams ar tiesībām saņemt iepriekšējo labklājības nodrošinājuma līmeni, šī norma paliek daļēji atvērta, jo Civillikuma 81.panta pēdējā punktā ierakstīts "ir citi svarīgi iemesli".

Kopmanta vai atsevišķa manta

Saistībā ar regulējumu par laulāto mantiskajām attiecībām vēl ir jāmin Civillikuma **91.pants**, kurā ietverts izsmeļošs laulātā atsevišķās mantas uzskaitījums un kas tagad papildināts ar vārdiem "it sevišķi".

Pēc izmaiņām formulējums ir šāds: laulātā atsevišķa manta it sevišķi ir:

1. manta, kas laulātajam piederējusi pirms laulības vai ko laulātie līgumā noteikuši par atsevišķu mantu;
2. priekšmeti, kas noder tikai viena laulātā personīgai lietošanai vai vajadzīgi viņa patstāvīgā darbā;
3. manta, ko viens laulātais ieguvis bez atlīdzības laulības laikā;
4. laulātā atsevišķās mantas ienākumi, kas nav nodoti ģimenes un kopīgās mājāsaimniecības vajadzībām;
5. manta, ar ko atvietota iepriekšējās (1.–4.) punktos minētā manta.

Pienākumu pierādīt atsevišķas mantas esamību likums uzliek tam laulātajam, kas to apgalvo. Tas nozīmē: ja starp laulātajiem rodas strīds par mantas piederību, tad tam laulātajam, kurš vēlas, lai kādu konkrētu lietu tiesa atzīst par viņa kā laulātā atsevišķo mantu, jāiesniedz tiesā pierādījumi tam, ka konkrētā lieta viņam ir piederējusi pirms laulības noslēgšanas vai arī to viņš ieguvis laulības laikā kā atsevišķu mantu, piemēram, mantojis. Piemēram, tas, ka nekustamais īpašums ir viena laulātā atsevišķa manta, ierakstāms zemesgrāmatā. Ja viņam neizdosies pierādīt, ka konkrētā lieta pieder tikai viņam, tad tiesa atzīs, ka konkrētā lieta ir laulāto kopmanta un pieder abiem laulātajiem līdzīgās daļās.

Ar šo grozījumu mēs padarījām likuma normu atvērtu. Tas nozīmē, ka Civillikumā 91.pantā ir uzskaitīti praksē visbiežāk sastopamie laulātā atsevišķas mantas veidi, neizslēdzot iespēju laulātajam tiesā pierādīt, ka pie viņa atsevišķās mantas pieskaitāma arī kāda iepriekš minētajā uzskaitījumā nenorādītā manta. Piemēram, Augstākās tiesas Senāts savā judikatūrā (Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr.SKC-209/2008) bija konstatējis, ka tomēr ir atsevišķi gadījumi, kad pamatoti tiek noteikts, ka konkrētās lietas ir laulātā atsevišķa manta, jo viņš to ir pierādījis ar attiecīgiem dokumentiem," komentē S.Rāgs. "Līdz ar to šo normu nevajadzētu ierobežot ar izsmeļošu atsevišķu mantu uzskaitījumu likumā, jo saglabājas princips, ka laulātam jebkurā gadījumā, apgalvojot, ka konkrētā manta ir viņa atsevišķā manta, tas ir jāpierāda ar visiem iespējamajiem pierādīšanas līdzekļiem neatkarīgi no tā, vai viņš šo mantu ieguvis pirms laulības noslēgšanas vai arī laulības laikā. Ja viņš to nepierāda, tad, protams, tiesa nospriedīs, ka tā ir laulāto kopmanta."

Kopsavilkums

No 1.janvāra stājušies spēkā grozījumi Civillikumā (un atbilstoši arī Civilprocesa likumā), kas nosaka:

- noteiktos apstākļos laulību var šķirt, nenosakot samierināšanās laiku līdz sešiem mēnešiem arī tad, ja laulātie šķirti dzīvojuši mazāk nekā trīs gadus;
- laulātajam, kurš baidās no vardarbīga laulātā vai kādas citas atriebības, ir tiesības pieprasīt, lai laulības šķiršanas lietas ietvaros viņu noklausās atsevišķā tiesas sēdē;
- bijušais laulātais var prasīt līdzekļus no otra bijušā laulātā samērā ar viņa mantas stāvokli iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai, bet ne uzturlīdzekļus. Turklāt prasītājam tiesā vairs nav jāpierāda, ka otrs laulātais veicinājis laulības iziršanu;
- precizēti kritēriji, kad bijušajam laulātajam nav pienākuma dot līdzekļus iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai otram bijušajam laulātajam;